

AMERIKA SOLIQ IMTIYOZLARI**Raxmonaliyev Mirjalol Avazbek o'g'li**

Toshkent davlat yuridik universiteti

Tahririy nashriyot bo'limi, Davriy nashrlar sektori texnik muharriri.

Email: rahmonaliyevmirjalol25@gamil.comOrcid: <https://orcid.org/0009-0005-2217-2262><https://doi.org/10.5281/zenodo.17483916>

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi Amerika Qo'shma Shtatlaridagi soliq imtiyozlari tizimi, ularning yuridik asoslari, iqtisodiy maqsadi va davlat siyosatidagi o'rni keng yoritilgan. Tahlil jarayonida soliq imtiyozlari orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ijtimoiy tenglikni qo'llab-quvvatlash va investitsiyalarni jalb etish mexanizmlari o'rganilgan. Shuningdek, federal, shtat va mahalliy darajadagi imtiyozlarning huquqiy mexanizmlari solishtirilib, ular iqtisodiyot tarmoqlariga qanday ta'sir ko'rsatayotgani tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Amerika soliq tizimi; soliq imtiyozlari; investitsion rag'batlar; ijtimoiy soliq imtiyozlari; ekologik soliq siyosati; Internal Revenue Code (IRC); Internal Revenue Service (IRS); "yashil iqtisodiyot"; Inflation Reduction Act; soliq islohotlari; huquqiy barqarorlik.

Kirish

Amerika soliq tizimi dunyodagi eng murakkab va eng keng qamrovli fiskal tizimlardan biridir. Ushbu tizimda soliqlar nafaqat davlat daromadlarini shakllantiruvchi vosita, balki iqtisodiy siyosatni amalga oshirishning muhim instrumenti sifatida qaratiladi. Ayniqsa, **soliq imtiyozlari (tax incentives)** AQSH iqtisodiy modelining markaziy unsurlaridan biri hisoblanadi. Ular korxonalarni investitsiya kiritishga, innovatsiyalarni rivojlantirishga, yangi ish o'rinlari yaratishga va ekologik barqaror faoliyat yuritishga rag'batlantirish maqsadida joriy etiladi.

Soliq imtiyozlarining huquqiy bazasi **Internal Revenue Code (IRC)** da belgilangan bo'lib, uni amalga oshirish va nazorat qilish **Internal Revenue Service (IRS)** vakolatiga kiradi. Amerika tajribasida soliq imtiyozlari "yashirin subsidiyalar" deb ham ataladi, chunki ular davlat byudjetiga to'g'ridan-to'g'ri xarajat qilmasdan, iqtisodiy rivojlanishni moliyaviy qo'llab-quvvatlash imkonini beradi [1].

Soliq imtiyozlarining huquqiy va iqtisodiy mohiyati

AQSH soliq tizimida imtiyozlar soliq bazasini kamaytirish, soliqqa tortiladigan daromadni qisqartirish yoki bevosita soliq majburiyatlarini kamaytirish shaklida namoyon bo'ladi. Ular uch asosiy yo'nalishda qo'llaniladi:

- **Investitsion imtiyozlar (Investment Tax Credit)** – yangi texnologiyalar, ishlab chiqarish vositalari va innovatsion loyihalarga sarmoya kiritgan korxonalar uchun.
- **Ijtimoiy imtiyozlar (Social Tax Credits)** – kam daromadli oilalar, nogironlar, ta'lim oluvchilar yoki farzandli oilalarni qo'llab-quvvatlash maqsadida [2].
- **Ekologik imtiyozlar (Environmental Tax Incentives)** – "yashil energetika", qayta tiklanuvchi manbalar, chiqindilarni kamaytirish va uglerod izini pasaytirishga yo'naltirilgan dasturlar uchun.

Yuridik nuqtai nazardan, soliq imtiyozlari davlat tomonidan belgilangan **fiskal siyosatning maqsadli mexanizmi** bo'lib, ular iqtisodiy faoliyatni tartibga solish, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi [3].

Federal darajadagi soliq imtiyozlari

Federal darajada qo'llaniladigan imtiyozlar eng muhim hisoblanadi, chunki ular butun mamlakat miqyosida amal qiladi. Masalan:

- **Research and Experimentation (R&E) Tax Credit** — ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni rag'batlantirish uchun mo'ljallangan.
- **Child Tax Credit** — farzandli oilalarga beriladigan yillik soliq chegirmasi bo'lib, u 2023-yilda har bir bola uchun \$2000 miqdorida belgilangan [4].
- **Earned Income Tax Credit (EITC)** — past daromadli ishchilarga mo'ljallangan imtiyoz bo'lib, u mehnat faoliyatini rag'batlantirish va kambag'allikni kamaytirishga qaratilgan.
- **Energy Efficient Tax Credit** — qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o'tgan korxonalar va uy xo'jaliklariga beriladigan imtiyoz [5].

Bu imtiyozlarning umumiy maqsadi iqtisodiyotning turli tarmoqlarida barqaror o'sishni ta'minlash va aholi turmush darajasini yaxshilashdan iborat.

Shtat va mahalliy darajadagi soliq imtiyozlari

AQSHda har bir shtat o'zining soliq siyosatiga ega bo'lib, ular federal siyosatdan mustaqil tarzda qo'shimcha imtiyozlar joriy etadi. Masalan, Texas va Florida shtatlarida **daromad solig'i yo'q**, bu esa tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Kaliforniya, Nyu-York va Massachusetts esa **startup kompaniyalar, ilmiy markazlar va texnologik korxonalar uchun** maxsus soliq chegirmalari taqdim etadi [6].

Shtat miqyosidagi imtiyozlarning maqsadi – investitsiyalarni hududiy jihatdan jalb etish, bandlikni oshirish va mahalliy iqtisodiyotlarni rivojlantirishdir. Shu orqali soliq siyosati federalizm tamoyiliga asoslanib, har bir shtatning iqtisodiy manfaatini himoya qiladi.

Soliq imtiyozlarining ijobiy va salbiy jihatlari

Ijobiy jihatlar:

- Investitsiyalarni rag'batlantiradi;
- Yangi ish o'rinlari yaratadi;
- Innovatsiyalar va ekologik texnologiyalarni rivojlantiradi;
- Ijtimoiy tenglikni mustahkamlaydi.

Salbiy jihatlar:

- Byudjet daromadlarini qisqartiradi;
- Murakkab soliq kodeksini yanada chalkashtiradi;
- Ayrim yirik korporatsiyalar tomonidan suiiste'mol qilinishi mumkin.

Shunga qaramay, AQSH hukumati doimiy ravishda soliq imtiyozlari tizimini takomillashtirib boradi. Masalan, **Inflation Reduction Act (2022)** orqali ekologik imtiyozlar kengaytirildi va "yashil iqtisodiyot"ga o'tish rag'batlantirildi [7].

Xulosa

Amerika Qo'shma Shtatlaridagi soliq imtiyozlari tizimi davlatning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatini amalga oshirishda strategik ahamiyatga ega vositadir. U nafaqat iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, balki innovatsion faoliyatni, bandlikni, ekologik barqarorlikni va ijtimoiy

tenglikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. AQSH tajribasi shuni ko'rsatadiki, soliq imtiyozlari samarali bo'lishi uchun ularni aniq maqsadlarga yo'naltirish, ularning natijasini baholash va shaffof monitoring tizimini yo'lga qo'yish zarur.

Shuningdek, soliq imtiyozlarining haddan tashqari ko'pligi byudjet barqarorligiga xavf tug'dirishi mumkin. Shu bois, AQSH hukumati imtiyozlarni doimiy qayta ko'rib chiqib, ularni iqtisodiy sharoit va davlat manfaatlariga moslashtirib boradi. Natijada, AQSH soliq imtiyozlari tizimi — **bozor mexanizmlari va huquqiy tartibga solish o'rtasidagi muvozanat** asosida shakllangan ilg'or model sifatida ko'plab mamlakatlar uchun o'rnak bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Internal Revenue Service (IRS). *Internal Revenue Code of 1986, as amended*. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, 2023.
2. U.S. Department of the Treasury. *Tax Expenditures Report, Fiscal Year 2024*. Washington D.C., 2024.
3. OECD. *Tax Policy Reforms 2023: OECD and Selected Partner Economies*. Paris: OECD Publishing, 2023.
4. Gravelle, Jane G. *Tax Incentives and Economic Growth*. Congressional Research Service, Washington D.C., 2022.
5. Zodrow, George R. *Evaluating U.S. Tax Incentives: Efficiency and Equity Considerations*. *National Tax Journal*, Vol. 74, No. 2, 2021.
6. U.S. Congress. *Inflation Reduction Act of 2022 (Public Law No. 117–169)*. Washington D.C., 2022.
7. Tax Foundation. *Corporate Tax Incentives in the United States: Policy Overview*. Washington D.C., 2023.
8. Avi-Yonah, Reuven S. *The Use of Tax Incentives in the Modern Fiscal State*. *Harvard Law Review*, Vol. 135, No. 4, 2022.
9. U.S. Government Accountability Office (GAO). *Tax Expenditures: Background and Evaluation*. Report No. GAO-23-104678, Washington D.C., 2023.
10. IMF. *United States: 2023 Article IV Consultation—Staff Report*. Washington D.C., 2023.